

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 332.021+338.48/35.078.7(477)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.64.3-12>

Кіптенко Вікторія Костянтинівна,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м.
Київ, Україна
e-mail: viktoriia_kiptenko@knu.ua

Мотузенко Олена Олександрівна,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м.
Київ, Україна, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПЕРЕХОДОМ ДО СТАЛОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Мета. визначення науково-практичних засад переходу до сталого туризму в Україні, орієнтованих на рекомендації для політичних рішень й скерування діяльності стейкхолдерів туристичного та дотичних секторів економіки країни.

Методика. В основу дослідження покладено загальнонаукові методи, а саме, аналізу та синтезу, структурно-логічної систематизації.

Результати. Розкрито сутність імперативу сталості у відновленні туризму в наслідок COVID-кризи, на ґрунті аналізу настанов глобальних рекомендацій щодо перезапуску туризму ЮНВТО й Візії Одна Планета щодо відповідального відновлення туризму. Визначено сучасні акценти міжнародних рекомендацій щодо сталості й туризму, актуалізації акцентів управління сталістю в туризмі. Визначено необхідність бенчмаркінгу міжнародних підходів до моніторингу та оцінки сталості в туризмі в практиці Міжнародної мережі обсерваторій сталого туризму ЮНВТО, настанов сталого зростання Всесвітньої ради з подорожей та туризму, критеріїв та параметрів Глобальної ради сталого туризму та Інституту Відповідального туризму, Європейської системи туристичних індикаторів сталого менеджменту дестинацій. Визначено й схарактеризовано ознаки практичних кроків Державного агентства розвитку туризму та Національної туристичної організації України в контексті управління сталістю в туризмі. Встановлено практичну відсутність стратегічного політичного бачення управління переходом до сталого туризму, як до цього закликають на глобальному рівні, в Україні. Запропоновано розробити дорожню карту управління переходом до сталого туризму в Україні. Наведено узагальнений перелік заходів науково-практичного змісту такої дорожньої карти.

Наукова новизна. Узагальнено заходи науково-практичного змісту дорожньої карти управління переходом до сталого туризму в Україні. Розробка такої дорожньої карти охоплює: системний науковий аналіз й конкретизацію засад управління переходом до більш сталої моделі туризмом на ґрунті ретроспективного аналізу міжнародних рекомендацій (у тому числі ЄС); систематичну актуалізацію у відповідності до рекомендацій міжнародних інституцій (у тому числі ЄС); бенчмаркінг різноаспектних програм та платформ відповідного спрямування; обґрунтування та запровадження моделей моніторингу й сертифікації сталості в туризмі та механізмів їхньої та ЦСР інтеграції у туристичну політику та діяльність стейкхолдерів; узгодженість та координованість діяльності з поширення знань й трансферу інновацій; інституційний супровід та оцінку дієвості управління переходом до сталого туризму в Україні.

Практична значимість. На підставі вивчення актуальних міжнародних настанов для того, щоб подолати здебільшого декларативне й фактично не конкретизоване стратегічне бачення в Україні перспектив відновлення туризму внаслідок COVID-кризи на засадах сталості, зініційовано розробку відповідної дорожньої карти як складової туристичної політики й діяльності стейкхолдерів, науково-практичні засади якої, за умови системності, систематичності й ґрунтовності наукового та інституційного супроводу, забезпечать необхідні емпірико-аналітичні докази дієвості, бенчмаркінг конкретних практик, інтегральні моделі для політичних рішень та дій, а також практики туризму в країні.

Ключові слова: сталість і туризм, пост-COVID управління, бенчмаркінг, моніторинг, сертифікація, дорожня карта, Україна

УДК 332.021+338.48/35.078.7(477)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.64.3-12>

Кіптенко Вікторія Константиновна,
кандидат географічних наук, доцент

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев,
Украина, e-mail: viktoriia_kiptenko@knu.ua

Мотузенко Елена Александровна,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев,
Украина, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРЕХОДОМ К УСТОЙЧИВОМУ ТУРИЗМУ В УКРАИНЕ

Цель. определение научно-практических основ перехода в Украине к устойчивому туризму, ориентированных на рекомендации для политических решений и направление деятельности стейкхолдеров туристического сектора страны.

Методика. В основу исследования положены общенаучные методы, в частности, анализа и синтеза, структурно-логической систематизации.

Результаты. Раскрыта сущность императива устойчивости в восстановлении туризма вследствие COVID-кризиса, на основе анализа установок глобальных рекомендаций по перезапуску туризма ЮНВТО и Видения Одна Планета по ответственному восстановлению туризма. Определены современные акценты международных рекомендаций по устойчивости и туризму, актуализации акцентов управления устойчивостью в туризме. Определена необходимость бенчмаркинга международных подходов к мониторингу и оценке устойчивости в туризме в практике Международной сети обсерваторий устойчивого туризма ЮНВТО, установок устойчивого роста Всемирного совета по путешествиям и туризму, критериев и параметров Глобальной совета устойчивого туризма и Института ответственного туризма, Европейской системы туристических индикаторов устойчивого менеджмента дестинаций. Выявлены и охарактеризованы признаки практических шагов Государственного агентства развития туризма и Национальной туристической организации Украины в контексте управления устойчивостью в туризме. Установлено практическое отсутствие стратегического политического видения управления переходом к устойчивому туризму в Украине, как к этому призывают на глобальном уровне. Предложено разработать дорожную карту управления переходом к устойчивому туризму в Украине. Приведен обобщенный перечень мероприятий научно-практического содержания такой дорожной карты.

Научная новизна. Обобщены мероприятия научно-практического содержания дорожной карты управления переходом к устойчивому туризму в Украине. Разработка такой дорожной карты включает: системный научный анализ и конкретизацию основ управления переходом к более устойчивой модели туризмом на почве ретроспективного анализа международных рекомендаций (в том числе ЕС), систематическую актуализацию в соответствии с рекомендациями международных организаций (в том числе ЕС), бенчмаркинг разноаспектных программ и платформ соответствующего направления; обоснование и внедрение моделей мониторинга и сертификации устойчивости в туризме и механизмов их и ЦСР интеграции в туристическую политику и деятельность стейкхолдеров; согласованность и скоординированность деятельности по распространению знаний и трансфера инноваций; институциональное сопровождение и оценку действенности управления переходом к устойчивому туризму в Украине.

Практическая значимость. На основании изучения актуальных международных установок, для того, чтобы преодолеть в основном декларативное и фактически не конкретизированное стратегическое видение в Украине перспектив восстановления туризма вследствие COVID-кризиса на основе устойчивости, инициировано разработку соответствующей дорожной карты как составляющей туристической политики и деятельности стейкхолдеров, научно-практические основы которой при системности, систематичности и основательности научного и институционального сопровождения обеспечат необходимые эмпирико-аналитические доказательства действенности, бенчмаркинг конкретных практик, интегральные модели для политических решений и действий, а также практики туризма в стране.

Ключевые слова: устойчивость и туризм, пост-COVID управление, бенчмаркинг, мониторинг, сертификация, дорожная карта, Украина

UDC 332.021+338.48/35.078.7(477)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.64.3-12>

Kiptenko Viktoriia Kostyantynivna,

PhD, Associate Professor

Motuzenko Olena Oleksandrivna,

PhD, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, city of Kyiv, Ukraine

e-mail: viktoriiia_kiptenko@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, city of Kyiv, Ukraine

e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org

SCIENTIFIC AND PRACTICAL BASIS OF MANAGING TRANSITION TO SUSTAINABLE TOURISM IN UKRAINE

The aim embraces determination of scientific and practical principles of transition to sustainable tourism in Ukraine, focused on recommendations for policy making and directing the activities of stakeholders in the tourism sector of the country.

Method. The study is based on general scientific methods, namely, analysis and synthesis, structural and logical systematization.

Results. The guidelines of the global recommendations on the relaunch of tourism UNWTO and Vision One Planet on the responsible recovery of tourism grounds the essence of the imperative of sustainability in the restoration of tourism as a result of the COVID crisis. The outcome suggests the urgency of implementation of modern accents of the international recommendations concerning sustainability and tourism, actualization of the focuses of management of sustainability in tourism and the need for benchmarking of international approaches to monitoring and assessment of sustainability in tourism in the practice of the International Network of Sustainable Tourism Observatories of UNWTO, guidelines for sustainable growth of the World Travel and Tourism Council, criteria and parameters of the Global Council for Sustainable Tourism and the Institute of Responsible Tourism. The identified signs of practical steps of the State Agency for Tourism Development and the National Tourism Organization of Ukraine in the context of sustainability management in tourism confirm a lack of a strategic political vision for

managing the transition to sustainable tourism - as called for at the global level - in Ukraine. The proposal to develop a roadmap for managing the transition to sustainable tourism in Ukraine includes recommendations on scientific and practical content of such a road map.

Scientific novelty. The substantiated directions of scientific and practical content of the roadmap for managing the transition to sustainable tourism in Ukraine and include: systematic scientific analysis and specification of the principles of managing the transition to a more sustainable model of tourism based on a retrospective analysis of international recommendations (including the EU); systematic updating in accordance with the recommendations of international institutions (including the EU); benchmarking of various corresponding programs and platforms; substantiation and introduction of models of monitoring and certification of sustainability in tourism and mechanisms of their and SDG integration into tourism policy and activity of stakeholders; coherence and coordination of activities on dissemination of knowledge and transfer of innovations; institutional support and evaluation of the effectiveness of the management of the transition to sustainable tourism in Ukraine.

Practical significance. Based on the study of current international guidelines in order to overcome the mostly declarative and, in fact, not concretized strategic vision in Ukraine of prospects for tourism post-COVID recovery on the basis of sustainability, the emphasis on the elaboration and introduction of a road map, given that the scientific and institutional support is systematic, systemic and thorough, will provide the necessary empirical and analytical evidence of effectiveness, benchmarking of specific practices, integrated models for policy decisions and actions, as well as tourism practices in the country.

Keywords: sustainability and tourism, post-COVID management, benchmarking, monitoring, certification, road map, Ukraine

Постановка проблеми. Настанови сталості, як підґрунтя відновлення глобальної індустрії туризму, визначають актуальний відгук міжнародного туристичного співтовариства на виклики пандемії COVID-19. Програма Сталого Туризму мережі Одна Планета [1] нині наслідуює пріоритети глобальних рекомендацій щодо перезапуску туризму ЮНВТО [2] й керується Візією мережі Одна Планета (Візія ОП) щодо відповідального відновлення туризму [3]. Власне програма сталого туризму Одна Планета конкретизує порядок денний Цілей сталого розвитку (ЦСР) у туристичному секторі на ґрунті Всесвітньої Хартії Сталого туризму [4] й деталізації нових можливостей для туризму ЮНВТО [5], з акцентом на сталому споживанні та виробництві на засадах економіки замкнутого циклу у політиці та практиці туризму для вирішення проблем забруднення, втрати біорізноманіття та зміни клімату.

Засади сталості в туристичній політиці України зазначаються Стратегією розвитку туризму та курортів на період до 2026 [6], затвердженою у березні 2017. Актуалізація останньої у «Дорожній карті конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні» [7], презентованої у листопаді 2019, й оновленнях «Пандемія COVID-10 та її наслідки у сфері туризму України» в червні 2020 [8], фактично, залишають питання сталості поза увагою. Практично єдиним документом, який на державному рівні змістовно окреслює й скеровує сталий туризм в країні є Протокол про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат 2017 року [9].

Власне, міжнародно визначені наголоси виходу з COVID-кризи, які б дозволили туризму відновитися на ґрунті зміцненої сталості, потребують термінового впровадження науково-практичних засад забезпечення стратегічних політичних рішень, а також запровадження конкретних інтегральних дій в сфері державної політики й бізнес практики туристичного сектору в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукове підґрунтя сталості й сталого розвитку туризму в Україні забезпечено солідним доробком щодо принципів, особливостей, проблем і перспектив, управління та окремих аспектів регулювання розвитку туризму регіонів, обґрунтованих у різний час в чисельних працях. Серед найсуттєвіших й актуальних, на наш погляд, згадаємо роботи авторства Бабова К.Ю., Бабової , Безверхнюк, Гулевської Н.М., Завальницької Н.Б., Гнатковича О.Д., Непеїної Г.В., Сербулова Н.А., Світличної В.Ю., Смирнова В.М., Смирнова С.М., Смирнова І.Г., Стеценка Д.І., Ткач У.В., Ткаченко Т.І., до яких варто додати динамічний потік публікацій українських учених, у тому числі авторів даної статті (наприклад, [10, 11]) та в конференціях різного рівня, жодна з яких за останнє десятиліття не обходить увагою питання сталості в туризмі. Водночас, вище окреслена ситуація із «проваллям» практичного втілення наукових здобутків та міжнародного досвіду, у тому числі на державному рівні, не менш нагально вимагає актуалізувати науковий супровід управлінських практик у прагматичному контексті відповідно до наголосів сьогодення.

Вищезазначене окреслює *мету*: визначити науково-практичні засади переходу до сталого туризму в Україні, орієнтовані на рекомендації для полісімейкерів й стейкхолдерів туристичного сектору країни. В цьому контексті контент-аналіз й синтез, структурно-логічна систематизація

пріоритетів та напрямів дій, визначених настановними міжнародними документами, передумов й ознак сучасного середовища й практики управління туризмом в Україні слугують емпірико-аналітичною основою розвідки націленої на визначення стратегічних напрямів управління переходом до сталого туризму.

Усвідомлюючи широке трактування сталості (sustainability), стійкості (resilience), збалансованості розвитку (balanced development), у тому числі в туризмі, інтерпретації концепту як такого, так само як і приклади запровадження практик сталості на рівні окремих видів діяльності або бізнесів, у даній статті не розглядаються. Увага авторів фокусується на актуальних настановах відновлення туризму за рахунок переходу до сталого туризму й окресленні науково-практичних засад, логіки й структури дій, що забезпечать вихід українського туризму з COVID-кризи на новому щаблі сили й відповідальності. Основу для цього забезпечують систематизація й оціночний аналіз, проведений авторами настанов, індикаторів, та діючих в Україні практик в рамках дослідницьких тем: «Індикаторний аналіз сталого розвитку в Україні» (2018-2021) кафедри країнознавства та туризму та «Географічні зазначення та їх роль у розвитку еногастрономічних туристичних дестинацій» (2019-2021) кафедри України географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка та у межах проєкту ЄС «Підтримка розвитку системи географічних зазначень в Україні».

Виклад основного матеріалу. Глобальні рекомендації щодо перезапуску туризму ЮНВТО (травень 2020) стали першим міжнародно-синтезованим підсумком критичного впливу COVID-19 на туризм й окреслили пріоритети та сценарії відновлення сектору на найближчу перспективу 2020 року [2]. Визначення інновацій та стійкості в якості актуальної норми для сектору поєднується з шістьма іншими векторами першочергової уваги в контексті туристичної політики й практики бізнесу. Для обізнаних з концепцією сталості фахівців такі фокуси, як забезпечення ліквідності й захист робочих місць, відновлення довіри завдяки безпеці, державно-приватна співпраця для ефективного відновлення, відповідальне відкриття кордонів, гармонізація та координація протоколів та процедур, забезпечення робочих місць з доданою вартістю завдяки новим технологіям, беззаперечно синхронізуються з конкретними аспектами сталого розвитку. Відповідні рекомендації конкретизовано за напрямками, що скеровують дії в контексті безпечного та безперешкодного управління кордонами, наскрізних заходів у приватному секторі. Крім того заходи в контексті безпечного авіа-подорожування, надання послуг гостинності, діяльності туроператорів та туристичних агенцій, проведення зустрічей та подій, функціонування атракцій та тематичних парків структуровано за напрямками забезпечення норм гігієни та безпечного функціонування, настановами щодо продукту й маркетингу, реалізації партнерства. З травня 2020 року Всесвітньої ради з подорожей та туризму (WTTC) започаткувала міжнародну відзнаку Safe Travels [12] у формі набору протоколів безпеки анти-COVID для всіх учасників туристичного ринку.

Суттєвими в контексті управління й урядування є рекомендації ЮНВТО щодо планування й менеджменту дестинацій, децентралізації управління туризмом через розбудову системи організацій з менеджменту дестинацій (ДМО) [13].

Сталий розвиток, як один з фокусів ЮНВТО, [14] застосовується до туризму, як такого, що повністю враховує поточні та майбутні економічні, соціальні та екологічні наслідки, бере до уваги потреби відвідувачів, галузі, навколишнього середовища та приймаючих громад [15]. ЮНВТО наголошує, що відповідні керівні принципи та практики управління застосовуються до всіх видів туризму в усіх типах дестинацій, включаючи масовий туризм та різні сегменти туризму. При цьому для забезпечення довгострокової сталості необхідно встановити баланс між екологічним, економічним та соціально-культурним вимірами розвитку туризму [16].

Актуалізацію відповідних акцентів здійснює Комітет з Туризму й Сталості ЮНВТО (до 2013 Комітет зі Сталого Розвитку Туризму), який на ґрунті моніторингу програми роботи в рамках "Сталого розвитку туризму" протягом COVID-кризового 2020 року зосередив увагу [17] на звіті щодо сприяння сталому туризму, включаючи екотуризм, для подолання бідності та охорони навколишнього середовища, представленому ГА ООН у грудні 2020 [18], напрацюванні дієвих рекомендацій щодо політики на основі звіту «Транспортні викиди CO₂ у туристичному секторі - Результати моделювання» [19].

Зокрема, на 14-тому засіданні КТС (липень 2020) було прийнято окреме рішення щодо програми сталого туризму Одна Планета, яка з 2015 року реалізується у співпраці ЮНВТО та мережі Одна Планета з Програмою ООН з довкілля, про стратегічне (до 2022) перенесення фокусу на розгляд меншої кількості тем, але більш ретельним чином [17].

Ця програма визначає порядок денний ЦСР у туристичному секторі, фокусуючись на ЦСР 12 щодо сталого споживання та виробництва в контексті туристичної політики й практики та забезпечуючи взаємопов'язаний прогрес у ЦСР 13 щодо кліматичних дій, ЦСР 14 та ЦСР 15, відповідно щодо захисту морських і наземних екосистем.

Візія ОП щодо відповідального відновлення туризму, ґрунтована на визначених ЮНВТО пріоритетах перезапуску туризму [3], наголошує на імперативі сталості, розумінні й обізнаності щодо ролі, яку вона має відігравати у повсякденному житті й економічній діяльності суспільства.

На додаток до безпрецедентних соціо-економічних наслідків пандемії COVID-19, потрібно також враховувати ризики, пов'язані із забрудненням та руйнуванням екосистем та втратою біорізноманіття, що має пряме відношення до сталості туризму. Саме Візія ОП на сучасному етапі є дороговказом Програми Сталого Туризму мережі Одна Планета [20].

Імператив сталості у відповідальному відновленні туристичного сектору для людей та планети в цілому, деталізується Візією ОП за шістьма напрямками дій: охорона здоров'я, соціальна інклюзія, збереження біорізноманіття, кліматичні дії, економіка замкненого циклу та управління й фінанси. Ці напрями дій рекомендовані для інтеграції урядами у план відновлення туризму й сприяння тому, щоб бізнеси переглядали операційні процеси для підвищення конкурентоспроможності саме на засадах сталості. Підтримкою для дій на рівні державного управління й функціонування приватного сектору має стати поширення знань, аналіз практик й трансфер інновацій зусиллями неурядових організацій, громадянського суспільства, науково-академічної спільноти за участі міжнародних організацій.

Одночасно необхідні механізми й інструменти моніторингу та оцінки дієвості переходу до сталого туризму, прагнення до якого визначено усіма згаданими настановними документами. Міжнародний доробок у цьому сенсі є потужним джерелом для бенчмаркінгу кращих практик та їх системної адаптації до умов та особливостей туристичного виробництва й споживання, розвитку дестинацій та їх громад.

Зокрема, досвід Міжнародної мережі обсерваторій сталого туризму ЮНВТО (UNWTO INSTO), створеної у 2004, дозволяє оцінити вигоди фасилітації міжсекторального співробітництва, підвищення конкурентоспроможності, зміцнення місцевої гордості, сприяння обізнаності про туризм дестинації, сприяння місцевому розвитку й якості життя, спільної системи навчання й підтримки, встановлення довгострокової взаємодії, сприяння прийняттю рішень між стейкхолдерами, концептуалізації проєктів [21].

Відповідну роль у цьому процесі має відіграти опрацювання ініціативи «Стале зростання» Всесвітньої ради з подорожей та туризму [22], яка охоплює інклюзію, різноманітність й соціальний вплив, дії щодо зміни клімату й збереження природного середовища, мережу партнерства сталого подорожування й туризму, цільове управління туристичними дестинаціями, забезпечення зайнятості, незаконну торгівлю живою природою й людьми, та звітність щодо сталості туризму.

Практичні орієнтири критеріїв сталості для стейкхолдерів (готелів і закладів розміщення, туроператорів, туристів та дестинацій в цілому), а також сертифікації й акредитації національних органів сертифікації містять напрацювання Глобальної ради сталого туризму [23].

Серед різних варіантів на увагу заслуговує, наприклад, сертифікація *BIOSPHERE*[®] Інституту Відповідального туризму, який - за підтримки ЮНЕСКО, ЮНВТО, ЮНЕП та Європейського Союзу - наслідує принципи Світової Хартії Сталого Туризму 1995 та Світової Хартії Сталого Туризму + 20 а також усі керівні принципи та приписи ООН щодо сталого розвитку. Цей підхід гарантує адекватний довгостроковий баланс між економічним, соціально-культурним та екологічним вимірами дестинації, засвідчуючи значні вигоди для самого суб'єкта господарювання, суспільства та навколишнього середовища [24].

Європейські устремління України вимагають координації науково-практичних засад переходу до сталості й впровадження відповідних інструментів та механізмів з урахуванням Європейської системи туристичних індикаторів сталого менеджменту дестинацій [25] та у відповідності до політичних ініціатив Європейської комісії щодо нової екологічної політики Європейського Союзу «Зелений пакт» [26].

Власне, Україна не залишається осторонь глобального тренду до сталості й поступально вдосконалює свої здобутки на цьому шляху. Запровадження адаптованих для країни завдань та індикаторів ЦСР та їх моніторинг [27], реформування країни й відстеження ефектів трансформацій, пов'язаних з їх досягненням, набувають системності й регулярності. Зокрема, нова політика регіонального розвитку ґрунтується на врахуванні під час стратегічного та просторового планування ключових викликів, які впливають на людину, інфраструктуру, економіку та

навколишнє природне середовище, а також включатиме побудову культури партнерства та співробітництва, орієнтованої на взаємодію громадян та публічних інституцій щодо розвитку [28].

Слід зазначити, що згадані Стратегією розвитку туризму та курортів на період до 2026 [6], засади сталості в туристичній політиці України, нажалі не дістали конкретизації у «Дорожній карті конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні» (2019) [7] й оновленнях «Пандемія COVID-10 та її наслідки у сфері туризму України» (2020) [8]. Водночас, Протокол про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат [9] 2017 року системно й структурно скеровує просування Карпатського регіону як центру сталого туризму, демонструючи приклад імплементації міжнародного досвіду й співпраці у визначенні зобов'язань, сфер і напрямів впровадження моніторингу й оцінки на державному рівні.

Дієві зрушення в управлінні розвитком туристичного сектору країни з 2016 року завдячують проактивній позиції Національної туристичної організації України (НТОУ), за участі якої напрацьовано вищезгадані стратегічні документи туристичної політики країни. Діяльність НТОУ, у тому числі за підтримки міжнародних організацій – зокрема, USAID, ЄБРР - охоплює маркетинг й нетворкінг, стандартизацію й сприяння якості та безпеці, освіту й просвіту, методичне забезпечення запровадження в Україні національної системи туристичної статистики. Важлива увага приділяється також питанням децентралізації управління туризмом через розбудову регіональних та локальних організацій менеджменту дестинацій (РТО та ЛТО) тощо. Що особливо дотичне до теми переходу до сталого туризму, НТОУ презентує реальні приклади запровадження практик переходу до сталості, визнаючи сучасність розвитку туризму на ґрунті концепції сталого розвитку [29].

Наслідуючи розуміння сталого туризму як такого, що задовольняє усі наявні потреби, але при цьому розвивається таким чином, щоб забезпечити аналогічними можливостями майбутні покоління, НТОУ засвідчує дотримання міжнародних та національних засад досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) та Паризької угоди.

Проактивна реакція НТОУ на впливи глобальної пандемії COVID-19 дозволила в партнерстві з ВРПТ (WTTC) та за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) запровадити серію протоколів для основних галузей туристичного сектору України з метою ефективного пом'якшення наслідків пандемії та особливу відзнаку #ПодорожуйБезпечно (Safe travels) [30]. Станом на червень 2021 реєстр партнерів ініціативи включає 12 регіональних (Київ, Дніпро, Одеса, Львів, Харків, Чернігів, Кривий Ріг, Луцьк, Ізмаїл, Херсон, Вінниця, Івано-Франківськ + Українська гостинна садиба, АІТО Ukraine (association of incoming tour operators of Ukraine), + відділ промоції та туризму Сумської ОДА - та понад 160 індивідуальні (юридичні особи, МСП) учасники. Серед останніх: 63 (39%) – заклади розміщення, 43 (26%) = туроператори, 30 (119%) – туристичні атракції, 18 (11%) закладів роздрібною торгівлі (у т.ч. кафе), 4 аеропорти (Херсон, Харків, Київ, Львів).

Зокрема, на думку Президента WTTC Глорії Гевара «Економічний звіт Всесвітньої Ради по Туризму і Подорожам (WTTC) за 2020 рік наголошує, наскільки важливим був туристичний сектор минулого року для економіки України, сприяючи прибутку 229,4 млрд грн та підтримуючи понад 1 млн робочих місць. Національна Туристична організація України здійснює низку посиленних заходів щодо охорони здоров'я та безпеки мандрівників, відповідно до глобальних протоколів WTTC, з метою відновлення туристичного сектору України і забезпечення безпечних подорожей. Ми раді визнати ці зусилля НТОУ через особливу відзнаку WTTC Safe Travels." [цитується за 30].

Крім того, з 2021 НТОУ серед інших 271 організацій, компаній та професіоналів туризму доєдналася до глобальної ініціативи «Туризм декларує» [31], спрямованої на об'єднання заради пошуку шляхів вирішення кліматичної кризи. Таким чином НТОУ фактично реалізує провідну роль у скеруванні розвитку України, як відповідальної туристичної дестинації, де заходи для зменшення викидів вуглецю залучають громади міст та регіонів, а також туристичні підприємства, та забезпечені планом й координуються із актуальними програмами (зокрема, 2021 - Рік урбан (міського) туризму НТОУ). Такий план враховує важливість збалансування між необхідним виживанням туристичного бізнесу та сталим і відповідальним відновленням сектору [32].

Вагомим кроком на шляху модернізації туристичної політики країни стали зусилля Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ) - центрального органу виконавчої влади, яке реалізує державну політику в галузі туризму та курортів України. Вже фактично півтора року ДАРТ співпрацює зі стейкхолдерами щодо розвитку законодавчого забезпечення сектору у відповідності до реалій сьогодення. 29 квітня 2021 року Верховна Рада України ухвалила законопроект № 4162 про внесення змін до Закону України «Про туризм» (2003) [33], що має на меті забезпечення

виконання рекомендацій ЮНВТО та імплементації положень Директив та Регламентів Європейського Союзу в сфері туризму поряд з виконанням Угоди між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії, їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Документ зазначає пріоритетність внутрішнього та в'їзного туризму й передбачає створення Єдиного туристичного реєстру (ЄТР) як інструменту для ефективної комунікації з суб'єктами туристичної діяльності. Також приділено увагу безпеці та захисту туриста, актуалізації вимог до безпеки закладів розміщення та створення типового договору між туроператорами і туристом й можливість фінансування відповідних програм на місцевому рівні, зокрема через створення цільових туристичних фондів. При цьому, визначаючи національний туристичний продукт наголошується на його спрямованості на сталий розвиток та формування туристичного іміджу України [34].

Загалом, поряд з ознаками конкретних дій щодо реалізації міжнародної інституційної функції [35], категоризацією закладів розміщення, ліцензуванням туроператорської діяльності й іншими заходами стратегічного й тактичного характеру за півтора року діяльності ДАРТ у складі Міністерства культури й інформаційної політики України [3], позитивним зрушенням варто вважати поступальне запровадження національної системи туристичної статистики [37], на ґрунті напрацювань НТОУ. Останнє стратегічно уможлиблює формування моделі моніторингу сталого туризму й доповнення відповідно до визначених на міжнародному рівні індикаторів для ЦСР 8 – гідна праця та економічне зростання - за індикаторами 8.9.1. прямий внесок туризму у ВВП як частка від загального й темпи росту та 8.9.2. частка робочих місць у індустрії сталого туризму від загальної кількості робочих місць в туризмі, для ЦСР 12 – відповідальне споживання та виробництво - за індикатором 12.b.1. запровадження стандартних інструментів моніторингу економічного та екологічного аспектів сталого туризму тощо. Адже наразі відбувається відстеження лише показнику кількості робочих місць у сфері туризму (середньооблікова кількість штатних працівників колективних засобів розміщування та суб'єктів туристичної діяльності України) за завданням 11.6 в розділі цілі 11. Сталий розвиток міст і громад [27].

В цілому ж, подальшої конкретизації питання управління туризмом і сталим туризмом на державному рівні не набули, що гальмує виконання місії ДАРТ бути дієвим інститутом, що реалізовує державну політику в сфері туризму і забезпечує сталий розвиток галузі, шляхом об'єднання досвіду, знань і ресурсів усіх учасників туристичного ринку України та міжнародних партнерів.

Отже, узагальнений нами погляд на реалії відновлення туризму України за наслідками COVID-19 засвідчує відсутність стратегічного політичного бачення управління переходом до сталого туризму, як до цього закликають на глобальному рівні. Відгуком на цей виклик мала б стати розробка та політична воля імплементації відповідної «дорожньої карта» управління переходом до сталого туризму в Україні, науково-практичний зміст якої потребує:

- довгострокового й холістичного (цілісного) мислення;
- системного наукового аналізу й конкретизації засад управління переходом до більш сталої моделі туризму у конкретному контексті України;
- закріплення ЦСР як орієнтирів для розроблення програмних та прогнозних документів;
- ретроспективного аналізу міжнародних хартій, програм, документів щодо політики у контексті сталості й туризму;
- систематичного аналізу сучасних рекомендацій міжнародних інституцій;
- бенчмаркінгу (визначення напрямів переймання найкращих методів та практик) різноаспектних програм та платформ, які презентують досвід стейкхолдерів з різних регіонів та країн, суспільний розвиток яких у політичному, економічному, соціально-культурному аспектах може бути корисним для України;
- обґрунтування та запровадження моделі, яка б дозволила врахувати переваги різних міжнародних систем моніторингу сталості, бенчмаркінг досвіду та проведення попередніх досліджень (case studies), розробки профілів дестинацій й докладної характеристики зацікавлених сторін;
- запровадження сертифікації сталого туризму на національному рівні або визначення механізмів адаптації міжнародних систем такої сертифікації;
- визначення механізмів інтеграції ЦСР, моніторингу й сертифікації сталості у туристичну політику й діяльність стейкхолдерів країни;

- системної адаптації настанов ЄС в контексті сталого туризму до умов нашої країни та особливостей туристичного виробництва й споживання, розвитку дестинацій та їх громад;
- узгодженості та координованості діяльності з поширення знань й трансферу інновацій зусиллями неурядових організацій, громадянського суспільства, науково-академічної спільноти за участі міжнародних організацій
- інституційного супроводу та оцінки дієвості переходу до управління сталим туризмом в Україні.

Висновок. Сучасні міжнародні настанови відновлення туризму внаслідок COVID-кризи ґрунтуються на багаторічних напрацюваннях рекомендацій для полісі-мейкерів та стейкхолдерів й актуалізовані щодо пріоритетності сталості, як норми нової реальності. На сучасному етапі, туристична політика в Україні не презентує прикладів системного управління сталістю туризму й потребує вдосконалення інституційного супроводу та управління переходом до сталого туризму, як стратегічного вектору сучасності. Водночас, зрушення, які відбуваються в туристичному секторі країни на рівні державного управління в рамках ДАРТ й загальнонаціональних та регіональних ініціатив НТОУ, можуть бути розцінені як сприятливі передумови для розробки актуальної «дорожньої карти» управління переходом до сталого туризму в Україні. Окреслений в статті науково-практичний зміст сталого туризму, забезпечить необхідні аналітико-емпіричні докази дієвості, бенчмаркінг конкретних практик, для ефективних рішення та дій на рівні держави за участі стейкхолдерів туристичного та дотичних секторів економіки країни.

Список використаних джерел

1. Сталий Туризм. Програми. Мережа Одна планета [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.oneplanetnetwork.org/sustainable-tourism>
2. Глобальні рекомендації щодо перезапуску туризму. ЮНВТО. 2020. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-05/UNWTO-Global-Guidelines-to-Restart-Tourism.pdf>
3. Візія мережі Одна Планета щодо відповідального відновлення туризму. ЮНВТО. 202. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-06/one-planet-vision-responsible-recovery-of-the-tourism-sector.pdf>
4. Всесвітня Хартія Сталого Туризму +20. Країна Басків 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.biospheretourism.com/assets/arxius/02fdd0bdb974a96b19258cfd89a976a2.pdf>
5. Туризм і Цілі Сталого Розвитку – подорож до 2030. ЮНВТО. Мадрид. 2017. Doi: <https://doi.org/10.18111/97892833119340>
6. Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів на період до 2026. Розпорядження від 16 березня 2017 р.№168-р. Урядовий портал [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249826501>
7. Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні. ЄБРР (2019). Стратегічні документи. НТОУ. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-Ukraine-Report-UKR.pdf>
8. Пандемія COVID-10 та її наслідки у сфері туризму України. Оновлення до документу «Дорожня карта коонкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні». ЄБРР (2020). Стратегічні документи. НТОУ. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>
9. Протокол про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_004-11/print
10. Кіптенко В. Імператив сталості: виклики формування політики розвитку гастрономічного туризму в Україні// Географія та туризм: Наук. зб. – К.: Альфа-ПІК . - 2019. - Вип. 50. - с. 21-23 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.geolgt.com.ua/images/stories/zbirnik/vipusk50/v50.pdf>
11. Мотузенко О., Джанкола Д. Концепція розвитку гастрономічного туризму в Україні на засадах сталого розвитку до 2026 року// Географія та туризм: Наук. зб. – К.: Альфа-ПІК . - 2019. - Вип. 50. - с. 17-21. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.geolgt.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=223&Itemid=38&lang=uk
12. Безпечні подорожі: Глобальні протоколи та штамп для нової норми. WTTC.2020. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://wtcc.org/COVID-19/Safe-Travels-Global-Protocols-Stamp>
13. Керівні принципи ЮНВТО щодо інституційного зміцнення організацій з менеджменту дестинацій (ДМО). Підготовка ДМО до нових викликів. 2019. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284420841>
14. Наш фокус. UNWTO. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.unwto.org/our-focus>
15. Сталий розвиток. Наш фокус. UNWTO. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.unwto.org/sustainable-development>
16. Зробити туризм більш стійким. Посібник для політиків. ЮНЕП та ЮНВТО. 2005. с.11-12. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/8741>.
17. Звіт Комітету з туризму та сталого розвитку. 112 Виконавча рада. UNWTO. 15-17 вересня 2020 р. [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-08/CEI12_04_b_Report_Committee_Tourism_Sustainability_En.pdf
18. ГА ООН. Сімдесят п'ята сесія. Пункт порядку денного 24. Ліквідація бідності та інші проблеми розвитку. 4 грудня 2020 р. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://undocs.org/pdf?symbol=uk/A/75/462>.
19. Транспортні викиди CO2 у туристичному секторі - результати моделювання, ЮНВТО, Мадрид, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284416660>
20. Одна Планета. Сталий розвиток. UNWTO. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.unwto.org/sustainable-development/one-planet>
21. ЮНВТО ММОСТ. [Electronic resource] – Access mode: <http://insto.unwto.org/>
22. Стале зростання. ВРПТ. [Електронний ресурс] - режим доступу: <https://wtcc.org/Initiatives/Sustainable-Growth>
23. Огляд критеріїв ГРСТ. ГРСТ. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.gstcouncil.org/gstc-criteria/>
24. Сертифікація Біосфера. Прагнення до сталого туризму. Біосферний туризм. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.biospheretourism.com/ru/biosphere-certification/83>
25. Європейська система показників туризму для сталого управління дестинаціями / Внутрішній ринок, підприємництво та МСП. Європейська комісія. [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/indicators_en
26. Європейський зелений курс. Прагнути бути першим кліматично нейтральним континентом. [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
27. Цілі сталого розвитку Україна. Добровільний національний огляд. Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. Міністерство економіки України 2020. З сайту НТОУ [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.ntoukraine.org/assets/files/NTOU_SDG_1.pdf
28. Державна Стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
29. Сталий туризм. НТОУ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ntoukraine.org/sustainabletourism_ua.html

30. #SafeTravels (програма). НТОУ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ntoukraine.org/safetravels_ua.html
31. Туризм оголошує надзвичайну ситуацію з кліматом. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.tourismdeclares.com/>
32. #Tourism Declares. НТОУ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ntoukraine.org/tourismdeclares_ua.html
33. Верховна Рада в першому читанні ухвалила новий Закон "Про туризм": що зміниться? 29.04.2021. ДАРТ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.tourism.gov.ua/blog/verhovna-rada-v-pershomu-chitanni-uhvalila-noviy-zakon-pro-turizm-shcho-zminitsya>
34. Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про туризм" та деяких інших законодавчих актів щодо основних засад розвитку туризму. Оцінний портал Верховної Ради України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4162&skl=10
35. Під час робочої поїздки до Греції відбулась зустріч Голови ДАРТ та Міністра туризму Саудівської Аравії. 9.6.2021. ДАРТ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.tourism.gov.ua/blog/pid-chas-robochoyi-poyizdki-do-greciyi-vidbulas-zustrich-golovi-dart-ta-ministra-turizmu-saudivskoyi-araviyi>
36. Діяльність ДАРТ. ДАРТ. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.tourism.gov.ua/diyalnist>
37. Методологічні положення національної системи туристичної статистики в Україні (НСТС). (2020) Національна туристична організація України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ntoukraine.org/assets/files/NTOU_Statistics_NSTS.pdf

Список использованных источников

1. Устойчивый туризм. Программы. Сеть Одна планета [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.oneplanetnetwork.org/sustainable-tourism>
2. Глобальные рекомендации для перезапуска туризма. ЮНВТО. 2020. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-05/UNWTO-Global-Initiatives-to-Restart-Tourism.pdf>
3. Визия сети Одна Планета по ответственному возобновлению туризма. ЮНВТО. 2020. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-06/one-planet-vision-responsible-recovery-of-the-tourism-sector.pdf>
4. Всемирная Хартия Устойчивого Туризма +20. Страна Басков 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.biospheretourism.com/assets/axius/02fdd0bdb974a96b19258cfd89a976a2.pdf>
5. Туризм и Цели Устойчивого Развития – путешествие в 2030. ЮНВТО. Мадрид. 2017. Doi: <https://doi.org/10.18111/97892833119340>
6. Об утверждении Стратегии развития туризма и курортов на период до 2026. Распоряжение от 16 марта 2017 р.№168-р. Правительственный портал [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npsa/249826501>
7. Дорожная карта конкурентоспособного развития сферы туризма в Украине. ЕБРР (2019). Стратегические документы. НТОУ. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-Ukraine-Report-UKR.pdf>
8. Пандемия COVID-10 и ее последствия в сфере туризма Украины. Обновления к документу «Дорожная карта конкурентоспособного развития сферы туризма Украины». ЕБРР (2020). Стратегические документы. НТОУ. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>
9. Протокол об устойчивом туризме к Рамочной конвенции об охране и устойчивом развитии Карпат. [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_004-11/print
10. Кипченко В. Императив устойчивости: вызовы формирования политики развития гастрономического туризма в Украине // География и туризм: Наук. сб. - М. : Альфа-ПИК. - 2019. - Вып. 50. - с. 21-23 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.geolgt.com.ua/images/stories/zbirnik/vipusk50/v50.pdf>
11. Мотузенко А., Джанкола Д. Концепция развития гастрономического туризма в Украине на принципах устойчивого развития до 2026 года // География и туризм: Наук. сб. - М. : Альфа-ПИК. - 2019. - Вып. 50. - с. 17-21. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.geolgt.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=223&Itemid=38&lang=uk
12. Безопасные путешествия: глобальные протоколы и печать новой нормы. WTTC.2020. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://wtcc.org/COVID-19/Safe-Travels-Global-Protocols-Stamp>
13. Руководство ЮНВТО по институциональному укреплению организаций управления дестинациями (ДМО). Подготовка ДМО к новым вызовам. 2019. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284420841>
14. Наш фокус. ЮНВТО. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.unwto.org/our-focus>
15. Устойчивое развитие. Наш фокус. ЮНВТО. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.unwto.org/sustainable-development>
16. Повышение устойчивости туризма. Руководство для политиков. ЮНЕП и ЮНВТО. 2005. С. 11-12. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/8741>
17. Отчет Комитета по туризму и устойчивости. 112 Исполнительный совет. ЮНВТО. 15-17 сентября 2020 г. [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-08/CE112_04_b_Report_Committee_Tourism_Sustainability_En.pdf
18. ГА ООН. Семьдесят пятая сессия. Пункт 24 повестки дня. Искоренение бедности и другие вопросы развития. 4 декабря 2020 г. [Електронний ресурс] - режим доступу: <https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/75/462>
19. Выбросы CO2 в секторе туризма, связанные с транспортом - результаты моделирования, ЮНВТО, Мадрид, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284416660>
20. Одна Планета. Устойчивое развитие. ЮНВТО. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.unwto.org/sustainable-development/one-planet>
21. ЮНВТО МСОСТ. [Electronic resource] – Access mode: <http://insto.unwto.org/>
22. Устойчивый рост. ВСПТ. [Електронний ресурс] - режим доступу: <https://wtcc.org/Initiatives/Sustainable-Growth>
23. Обзор критериев ГССТ. ГССТ. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.gstcouncil.org/gstc-criteria/>
24. Сертификация Биосфера. Стремится к устойчивому туризму. Биосферный туризм. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.biospheretourism.com/ru/biosphere-certification/83>
25. Европейская система показателей туризма для устойчивого управления дестинациями / Внутренний рынок, предпринимательство и МСП. Европейская комиссия. [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/indicators_en
26. Зеленый пакт Европы. Стремление стать первым климатически нейтральным континентом. [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
27. Цели устойчивого развития Украина. Добровольный национальный обзор. Департамент стратегического планирования и макроэкономического прогнозирования. Министерство экономики Украины 2020. На сайте НТОУ [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.ntoukraine.org/assets/files/NTOU_SDG_1.pdf
28. Государственная Стратегия регионального развития на 2021-2027 годы [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
29. Устойчивый туризм. НТОУ. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.ntoukraine.org/sustainabletourism_ua.html
30. #SafeTravels (програма). НТОУ. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.ntoukraine.org/safetravels_ua.html
31. Туризм объявляет чрезвычайную климатическую ситуацию. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.tourismdeclares.com/>
32. #Tourism Declares. НТОУ. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.ntoukraine.org/tourismdeclares_ua.html
33. Верховная Рада в первом чтении приняла новый Закон "О туризме": что изменится? 29.04.2021. ДАРТ. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.tourism.gov.ua/blog/verhovna-rada-v-pershomu-chitanni-uhvalila-noviy-zakon-pro-turizm-shcho-zminitsya>
34. Проект Закона о внесении изменений в Закон Украины "О туризме" и некоторые другие законодательные акты относительно основных принципов развития туризма. Оценный портал Верховной Рады Украины. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4162&skl=10
35. Во время рабочей поездки в Грецию состоялась встреча Главы ГАРТ и Министра туризма Саудовской Аравии. 9.6.2021. ГАРТ. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.tourism.gov.ua/blog/pid-chas-robochoyi-poyizdki-do-greciyi-vidbulas-zustrich-golovi-dart-ta-ministra-turizmu-saudivskoyi-araviyi>
36. Деятельность ГАРТ. ГАРТ. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.tourism.gov.ua/diyalnist>
37. Методологические положения национальной системы туристической статистики в Украине (НСТС). (2020) Национальная туристическая организация Украины. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.ntoukraine.org/assets/files/NTOU_Statistics_NSTS.pdf

References

1. Sustainable Tourism. Programmes. One Planet Network [Electronic resource] – Access mode: <https://www.oneplanetnetwork.org/sustainable-tourism>
2. Global Guidelines to restart tourism/ UNWTO. 2020. [Electronic resource] – Access mode: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-05/UNWTO-Global-Guidelines-to-Restart-Tourism.pdf>
3. One Planet Vision for a Responsible Recovery of the Tourism Sector. UNWTO. 2020. [Electronic resource] – Access mode: <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-06/one-planet-vision-responsible-recovery-of-the-tourism-sector.pdf>
4. World Charter for Sustainable Tourism+20. Basque Country. 2015 [Electronic resource] – Access mode: <https://www.biospheretourism.com/assets/arxiu/02fdd0bdb974a96b19258cfd89a976a2.pdf>
5. Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030. UNWTO. Madrid. 2017. Doi: <https://doi.org/10.18111/97892833119340>
6. On approval of the Strategy for the Development of Tourism and Resorts for the Period up to 2026. Order of March 16, 2017№168-r. Government portal [Electronic resource] – Access mode: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249826501>
7. A Roadmap for a Competitive Development of the Ukrainian Travel & Tourism Industry. EBRD (2019). Strategic Documents. NTOU. [Electronic resource] – Access mode: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-Ukraine-Report-ENG.pdf>
8. COVID-10 pandemic and its consequences in the field of tourism in Ukraine. Update to the document "A Roadmap for Competitive Development of the Ukrainian Travel & Tourism Industry". EBRD (2020). [Electronic resource] – Access mode: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>
9. Protocol on Sustainable Tourism to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians. [Electronic resource] - Access mode: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_004-11/print
10. Kiptenko V. The imperative of sustainability: the challenges of policy development of gastronomic tourism in Ukraine // Geography and Tourism: Science. zb. - K. : Alpha-PEAK. - 2019. - Vip. 50. - p. 21-23 [Electronic resource] - Access mode: <http://www.geolgt.com.ua/images/stories/zbirnik/vipusk50/v50.pdf>
11. Motuzenko O., Dzhankola D. The concept of gastronomic tourism development in Ukraine on the basis of sustainable development until 2026 // Geography and Tourism: Science. zb. - K. : Alpha-PEAK. - 2019. - Vip. 50. - p. 17-21. [Electronic resource] - Access mode: http://www.geolgt.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=223&Itemid=38&lang=uk;
12. Safe Travels: Global Protocols and Stamp for the New Normal. WTTC.2020. [Electronic resource] - Access mode: <https://wtcc.org/COVID-19/Safe-Travels-Global-Protocols-Stamp>
13. UNWTO Guidelines for Institutional Strengthening of Destination Management Organizations (DMOs). Preparing DMOs for New Challenges. 2019. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284420841>
14. Our Focus. UNWTO. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.unwto.org/our-focus>
15. Sustainable Development. Our Focus. UNWTO. [Electronic resource] – Access mode: <https://www.unwto.org/sustainable-development>
16. Making Tourism More Sustainable. A Guide for Policy Makers. UNEP and UNWTO. 2005. p.11-12. [Electronic resource] – Access mode: <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/8741>
17. Report of the Committee for Tourism and Sustainability. 112 Executive Council. UNWTO. 15-17 September 2020. [Electronic Resource] – Access mode: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-08/CEI12_04_b_Report_Committee_Tourism_Sustainability_En.pdf
18. UNGA. Seventy-fifth session. Agenda Item 24. Eradication of poverty and other development issues. 4 December 2020. [Electronic Resource] – Access mode: <https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/75/462>
19. Transport-related CO2 Emissions of the Tourism Sector – Modelling Results, UNWTO, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284416660>
20. One Planet. Sustainable Development. UNWTO. [Electronic resource] – Access mode: <https://www.unwto.org/sustainable-development/one-planet>
21. UNWTO INSTO. [Electronic resource] – Access mode: <http://insto.unwto.org/>
22. Sustainable Growth. WTTC. [Electronic resource] – Access mode: <https://wtcc.org/Initiatives/Sustainable-Growth>
23. GSTC Criteria Overview. GSTC. [Electronic resource] – Access mode: <https://www.gstccouncil.org/gstc-criteria/>
24. Biosphere certification. Committed to sustainable tourism. Biosphere Tourism. [Electronic resource] – Access mode: <https://www.biospheretourism.com/en/biosphere-certification/83>
25. European Tourism Indicators System for sustainable destination management/Ainternal Market, Entrepreneurship and SMEs. European Commission. [Electronic resource] – Access mode: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/indicators_en
26. A European Green Deal. Striving to be the first climate-neutral continent. [Electronic resource] – Access mode: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
27. Sustainable Development Goals Ukraine. Voluntary national survey. Department of Strategic Planning and Macroeconomic Forecasting. Ministry of Economy of Ukraine 2020. From the NTOU website [Electronic resource] - Access mode: http://www.ntoukraine.org/assets/files/NTOU_SDG_1.pdf
28. State Strategy for Regional Development for 2021-2027 [Electronic resource] - Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
29. Sustainable tourism. NTOU. [Electronic resource] - Access mode: http://www.ntoukraine.org/sustainabletourism_ua.html
30. #SafeTravels (program). NTOU. [Electronic resource] - Access mode: http://www.ntoukraine.org/safetravels_ua.html
31. Tourism Declares a Climate Emergency. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.tourismdeclares.com/>
32. #Tourism Declares. NTOU. [Electronic resource] - Access mode: http://www.ntoukraine.org/tourismdeclares_ua.htm
33. The Verkhovna Rada in the first reading adopted a new Law "On Tourism": what will change? 04/29/2021 DART. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.tourism.gov.ua/blog/verhovna-rada-v-pershomu-chitanni-uhvalila-noviy-zakon-pro-turizm-shcho-zminitsya>
34. Draft Law on Amendments to the Law of Ukraine "On Tourism" and some other legislative acts on the basic principles of tourism development. Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. [Electronic resource] - Access mode: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4162&skl=10
35. During a working trip to Greece, the Chairman of SATD and the Minister of Tourism of Saudi Arabia met. 6/9/2021 SATD. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.tourism.gov.ua/blog/pid-chas-robochoyi-poyizdki-do-greciyi-vidbulas-zustrich-golovi-dart-ta-ministra-turizmu-saudiivskoyi-araviyi>
36. Activities of SATD. SATD. [Electronic resource] - Access mode: <https://www.tourism.gov.ua/diyalnist>
37. Methodological provisions of the national system of tourism statistics in Ukraine (NTSS). (2020) National Tourist Organization of Ukraine. [Electronic resource] - Access mode: http://www.ntoukraine.org/assets/files/NTOU_Statistics_NSTS.pdf

Надійшла до редакції 13.06.2021